

El matrimoni entre l'infant Pere i Joana de Foix

**Política europea
i impacte local**

**Stefano M. Cingolani
Joel Colomer Casamitjana**

UBe

IRCVM Premis

El matrimoni
entre l'infant
Pere i Joana
de Foix

El matrimoni entre l'infant Pere i Joana de Foix

**Política europea
i impacte local**

**Stefano M. Cingolani
Joel Colomer Casamitjana**

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

IRCVM

ÍNDEX

Introducció	9

PRIMERA PART

ABANS DE LA CERIMÒNIA

El llarg camí cap a les núpcies	21
Com intentar resoldre una situació molt complicada	27
Primeres propostes, des de més al nord dels Pirineus	39
Primera aparició de Constança de Sicília, reina de Xipre.....	51
Dues noves candidates: Joana de Foix i Blanca Despina.....	57
El matrimoni de Castella	69
Novament la reina de Xipre	111
I finalment, Joana de Foix	145

SEGONA PART

LES NOCES

El simbolisme de les noces	157
La logística del casament	163
Les obres	163
Els aliments. Proveïment de cereals, la carn, els dolços	168
Els vestits	174
Les joies	179
Les festes	181
El finançament de les noces i les celebracions	187
El dot matrimonial	191
El proveïment de la casa de l'infant	198
Bibliografia	205
Apèndix documental	215

INTRODUCCIÓ¹

Emperò semble-ns que per aquest matrimoni no us dejats estar de tractar altres, car en un matrimoni no-s deu hom refiar, per ço com los matrimonis no venen tots axí con hom volria.

L'infant Pere a l'infant Ramon Berenguer

El matrimoni entre poderosos, a l'edat mitjana com avui dia, és alguna cosa més que un senzill enllaç entre dues persones, perquè els interessos polítics i econòmics hi tenen un paper destacat. Als més alts nivells, l'enllaç entre dues Cases, reials o nobiliàries, havia de dur a aliances que es veien com a determinants per aconseguir o mantenir la pau i els equilibris geoestratègics.² Com escriu el rei Alfons III d'Aragó al rei Ro-

¹ Pel que afecta a Stefano M. Cingolani, aquest treball s'inscriu en el marc del projecte *Ioculator seu Mimus. Performing Music and Poetry in Medieval Iberia* (European Research Council, núm. 772762), dirigit per Anna Alberni i amb seu a la Universitat de Barcelona. En el cas de citar documents que formen part del corpus que conforma el projecte se citaran com MiMus DB seguit de la referència arxivística, ja que la base de dades és encara en construcció.

² Vegeu Cingolani 2021.

bert de Nàpols el 1330, amb una carta que es veurà al seu moment, ell té la voluntat d'«augmentar et créxer [...] los bons deutes que són entre les Cases reys de Sicília et d'Aragó, et açò per matrimonis se puxa fer mils que per altra manera». La importància i la dificultat d'obtenir els resultats desitjats —com mostra la frase que encapçala aquesta introducció— comportava el fet de mantenir obertes diferents possibilitats, amb la mobilització de tots els recursos negociadors i també econòmics necessaris per fer front a despeses que podien ser importants. La complexitat de les gestions diplomàtiques que es despleguen per tal de trobar una esposa adient a un rei, a un hereu al tron o a un infant o infanta reial és coneguda, però escasses vegades ha estat analitzada en tota la seva profunditat i implicacions. Com es veurà a la bibliografia citada més endavant, els historiadors ja havien perfilat breument la identitat de moltes de les diferents candidates a ser esposes de l'infant Pere, però no totes eren conegudes i no sempre amb cronologia precisa, com justament les complexes i llargues negociacions que duren finalment al matrimoni entre l'infant Pere d'Aragó-Anjou i Joana de Foix-Bearn el maig del 1331. Aquella brevetat, però, i una certa manera expeditiva de tractar

el tema, no feia justícia ni donava una idea clara de la seva complexitat, de l'extensió en el temps i de les implicacions polítiques que aquestes negociacions havien comportat, atès que concordar un matrimoni no vol dir només trobar un acord sobre el dot i l'aixovar, i, després, organitzar una cerimònia.

Aquest petit volum pretén donar una visió nova, també metodològicament, a l'estudi dels matrimonis a l'edat mitjana. En primer lloc per encabir les negociacions en el complex entramat de la política i la diplomàcia europea, d'una forma que, almenys per la Corona d'Aragó, al nostre entendre ha estat dut a terme, i tan sols recentment, per Eduard Juncosa il·lustrant les vàries i oposades gestions ocasionades pel matrimoni entre l'infant Joan i Violant de Bar.³ En segon lloc, l'organització efectiva de les núpcies, amb la logística que implica i les despeses que comporta, és un esdeveniment que influeix en profunditat en la realitat local, en el seu entramat comercial i en les finances comtals, estretament lligades al teixit econòmic del comtat. Fins on sabem, anteriorment mai no s'havia abordat un estudi de cas amb tanta profunditat sigui en l'am-

3 Vegeu Juncosa 2021.

plitud dels horitzons europeus que implica, sigui en la realitat material i local de la mateixa cerimònia. Abans d'entrar de ple a parlar de les negociacions i de l'organització de les noces entre l'infant Pere i Joana de Foix, cal tenir en compte algunes consideracions prèvies. Ens trobem davant un buit en l'àmbit historiogràfic important quan ens referim a la figura de l'infant Pere.⁴ Malgrat la bibliografia existent, avui dia no hi ha estudis que ens parlin de l'infant Pere com a comte d'Empúries, tot i que la documentació existent és realment abundant i rica; de la gestió del comtat, de la seva vida política, o de les inquietuds ja no només culturals, sinó també religioses de l'infant renovant l'estudi ja vell de Josep Pou.⁵ Amb aquesta obra, nosaltres ens proposem de treballar un aspecte concret i puntual de la vida de l'infant: la celebració del seu casament. Així mateix, com expressa el subtítol, la

4 El volum Conejo 2015, representa una primera i imprescindible aproximació moderna a la figura de l'infant Pere, en especial en el capítol d'Alexandra Beauchamp; a la seva etapa com a comte d'Empúries, li és dedicat l'estudi de Joel Colomer i Miquel Àngel Fumana; mentre Cingolani 2019, guanyador del primer premi Saladí-Roig, analitzava els moments finals de la relació entre els dos esposos, amb l'estudi de les seves morts.

5 Vegeu Beauchamp 2005 i 2005a.

nostra ambició és que l'abast d'aquest estudi vagi més enllà, per implicacions, del moment concret i l'ocasió que hi van donar origen. El matrimoni entre l'infant Pere i Joana de Foix no va ser, com es veurà, un esdeveniment puntual i casual, just al contrari, ja que les negociacions per trobar una candidata adient a casar-se amb l'infant van ser llargues en el temps, s'hi van veure involucrades diferents noies i es van considerar possibilitats i escenaris polítics diversos. Finalment, després de més de deu anys de temptatives seguint diverses possibilitats, es va optar pel casament amb Joana, emparentant així totes dues cases, la d'Aragó i la de Foix. A primera vista semblaria un matrimoni que afavoria l'infant amb la reafirmació del seu poder al comtat, i en extensió dins l'escena política de la Corona d'Aragó.

Com es veurà, la documentació que hem utilitzat és molt abundant i vària, i ha comportat una recerca llarga i profunditzada. La diferent problemàtica tocada i els múltiples actors involucrats expliquen la diversitat de fonts. Com que el nostre estudi comença l'any 1319, una part important de la documentació és la que prové de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). La vinculació dels reis Jaume II, en una primera fase, i Al-

fons III, en una segona, pare i germà de l'infant Pere, especialment en les negociacions al més alt nivell europeu, explica l'abundància i interès dels documents provinents de l'antic Arxiu Reial de Barcelona. Al mateix temps, i des que l'infant Pere és comte d'Empúries, es pot notar com en molts casos és ell mateix qui hi intervé directament. Per això, un segon focus d'informació rellevant per al nostre estudi ha estat l'Arxiu Ducal de Medinaceli (ADM), ja que aquesta casa ha heretat els títols, i la documentació, de nombroses famílies nobles de Catalunya, entre les quals la dels comtes d'Empúries i de Prades. A l'Arxiu Tarradellas de Poblet, en microfilm, i a l'Arxiu Municipal de Castelló, en versió digitalitzada d'aquests microfilms, s'hi conserva una còpia del fons Empúries, on es troben registres i lligalls que corresponen a les administracions de diferents comtes d'Empúries des de la seva gènesi fins a la seva incorporació en els dominis d'altres famílies nobiliàries al llarg dels segles. Lògicament ens hem centrat en la documentació, tant de cancelleria com de tresoreria, referent a l'administració del comtat sota les ordres de l'infant Pere, concretament en els anys 1325-1332, tant per poder valorar la seva intervenció directa en les gestions diplomàtiques, amb docu-

ments sovint en doble còpia, bé a l'ACA i bé a l'ADM, com, també, per controlar les notícies emeses des de la cancelleria comtal i que tinguessin a veure amb les noces i la seva celebració. Alhora, ha estat necessari buidar també els protocols provinents de les notaries existents a la vila de Castelló, i conservades a l'Arxiu Històric de Girona (AHG), ja que no tota la documentació econòmica emesa pel comte Pere es conserva en el fons Empúries de l'ADM. Sobretot s'han consultat tots els volums dels notaris dels anys 1331-1332 i, fins i tot, part del 1333. Hem pogut conèixer, de primera mà, dades sobre la cerimònia del casament, els preparatius previs, els pagaments posteriors pels serveis prestats, els personatges que els duren a terme, etc. Concretament han estat d'especial utilitat els llibres comuns dels notaris Pere Perri⁶ i Bernat Jonquera. Per altra banda, una secció especial de l'arxiu notarial que ha donat fruits ha estat la dels llibres corresponents a l'administració dels contractes del comte, de pagaments i dels seus administradors. Es tractava de llibres de caràcter particular on s'anotaven els documents

6 Sobre aquest notari i les seves aficions literàries vegeu Pujol 2001: 44-47.

que tenien una relació directa amb les finances i els contractes del comte i de la seva administració. La consulta d'aquestes fonts ha estat determinant per tal d'esbrinar com es va organitzar la celebració de les noces amb la comtessa Joana i els preparatius corresponents. Finalment, hi ha alguna incorporació puntual provinent d'altres arxius o biblioteques.

L'estudi es compon de dues parts. A la primera s'analitza a fons la complexa, llarga, de vegades frustrant i sempre amb profundes implicacions polítiques i econòmiques acció diplomàtica i de negociació per tal de trobar una esposa adequada per a l'infant i establir els acords nupcials. La segona se centra específicament en la cerimònia nupcial. A part de tota la logística o el finançament, i altres elements que s'aniran desgranant, també cal comprovar i observar quin grau d'incidència va tenir el casament per a la mateixa vila de Castelló i el comtat d'Empúries en general. Un esdeveniment d'aquesta índole no es produïa lògicament cada dia, i, per tant, havia d'afectar d'una manera o d'una altra els seus habitants. Un acte amb una alta càrrega simbòlica que provocà que determinats sectors de la societat local s'imbriquessin a fons, ja no només ajudant o aportant la seva expertesa professio-

nal en l'organització, sinó també contribuint, per exemple econòmicament, a les festes. Un simbolisme que va promocionar el mateix Pere, com sabem amant d'aquest exhibicionisme públic, però que també adoptaren altres personatges i famílies de la vila, per tal d'intentar prendre posicions a redós de la cort comtal.